

Jonge vrouwen van nu

Opvattingen van jonge vrouwen en mannen door de tijd vergeleken

Wil Portegijs

'Je borsten zijn je wapens' kopte *de Volkskrant* een aantal jaren geleden boven een artikel over jonge vrouwen van nu (Brinkgreve & Soleman, 2006). Op basis van interviews met twintig vrouwen van twintig tot veertig jaar schetsten de auteurs een beeld van een generatie die het gevoel heeft dat de wereld voor haar open ligt en dat ze kan bereiken wat ze wil. Deze jonge vrouwen kijken wat verbaasd naar de feministes van weleer, met hun nadruk op achterstelling, belemmeringen en glazen plafonds. Misschien was dat vroeger zo en ze zijn zeker dankbaar voor de strijd die toen is gevoerd. Persoonlijk hebben zij echter niet het gevoel dat hun gedrag en hun kansen nog sterk door hun sekse worden bepaald. Ze praten over keuzen en kansen en voelen weinig beperkingen. Ze zijn ambitieus, werken hard en zijn vol vertrouwen dat ze net zoveel kans hebben die topbaan en bijbehorend inkomen te bereiken als een man. En als dat uiteindelijk toch niet lukt, bijvoorbeeld omdat ze bij nader inzien toch liever bij de kinderen blijven, dan is dat ook weer een eigen keuze. De geportretteerde jonge vrouwen passen daarmee volledig in het beeld van de geïndividualiseerde samenleving, waarin persoonlijke ontplooiing en keuzevrijheid voorop staan en het niet meer uitmaakt in welke groep of in welk li-

chaam je geboren bent. De auteurs van het artikel, beiden oudere feministes, houden ondertussen hun hart vast. Volgens hen ziet deze nieuwe generatie vrouwen niet hoe hun wensen en ambities nog steeds gestuurd worden door sociale dwang. Als ze eenmaal een serieuze relatie hebben en kinderen krijgen, zullen ook deze vrouwen, zo vrezen ze, er achter komen dat het wel degelijk uitmaakt of ze de moeder of de vader van het kind zijn. Hebben Brinkgreve en Soleman gelijk?

Emancipatie en individualisering

Individualisering is een historisch, sociaal en cultureel proces dat zich al sinds eeuwen in de westerse samenleving aan het voltrekken is en deze ontwikkeling zou nog steeds niet aan zijn einde zijn (Schnabel, 2004; Van Praag, 2004). Gedoeld wordt op een proces waarbij het individu en zijn behoeften steeds meer centraal komen te staan. Niet langer wordt hij/zij vooral gezien als een onderdeel van een groter geheel, zoals het gezin, de buurt of een religieuze groep, maar als een opzichzelfstaand wezen, met eigen doelen en opvattingen. Individuele keuzevrijheid neemt toe en individualistische waarden worden gekoesterd. Met als resultaat een steeds grotere diversiteit in

gedrag en opvattingen (Duyvendak, 2004). Alle emancipatiebewegingen kunnen worden beschouwd als een onderdeel van dit individualiseringsproces. Verschillen tussen groepen mensen in hun mogelijkheden om hun leven zelfstandig en in alle vrijheid vorm te geven, worden niet langer als vanzelfsprekend of natuurlijk geaccepteerd (Schnabel, 2004). Emancipatiebewegingen zijn dan ook in de eerste plaats gericht op het vergroten van de vrijheid om zelf keuzes te maken. Dit gaat uiteraard ook op voor de tweede feministische golf. De nadruk op persoonlijke ontplooiing verdraagt zich niet met de seksegebonden rollen van de kostwinner en de huisvrouw. Voor de vrouw heeft het ideaal van opoffering en gerichtheid op het gezin plaatsgemaakt voor zelfontplooiing, zelfstandigheid en een rol buiten het gezin (Brinkgreve, 2004). Werd aanvankelijk in emancipatienota's nog voorzichtig gesproken over verruiming van de *mogelijkheden* voor vrouwen om buitenshuis te werken (TK1984/1985), inmiddels is een daadwerkelijke verhoging van de arbeidsparticipatie en de economische zelfstandigheid van vrouwen al jaren een centrale doelstelling in het emancipatiebeleid (TK2000/2001). Iets minder aandacht heeft de herverdeling van de onbetaalde arbeid gekregen, maar ook deze 'zorgzelfstandigheid' van mannen past in het individualiseringsproces. Uiteindelijk, zo is de verwachting, zullen de levens van vrouwen steeds meer op elkaar gaan lijken en zal de seksspecifieke arbeidsdeling verdwijnen (Van Praag, 2004).

Als dit beeld van de nog steeds voortschrijdende individualisering klopt, dan mogen we verwachten dat ieder nieuw geboortecohort:

- in sterkere mate dan het voorgaande individualistische opvattingen huldigt, waarbij individuele vrijheid, zelfont-

plooiing en gelijkheid van vrouwen en mannen centraal staan;

- minder vaak dan het voorgaande instemt met normerende opvattingen over typische vrouwen- en mannenrollen;
- kleinere verschillen in arbeidsparticipatie en arbeidsduur tussen vrouwen en mannen laat zien dan het voorgaande;
- kleinere verschillen in tijdsbesteding aan onbetaalde arbeid zijn waar te nemen dan in het voorgaande.

In dit artikel gaan we na in hoeverre er inderdaad een dergelijke lineaire ontwikkeling is waar te nemen.

Het onderzoek

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) legt al jaren een representatieve steekproef uit de Nederlandse bevolking (van vijftien jaar en ouder) in een enquête stellingen voor over tal van onderwerpen, onder andere over de gewenste verdeling van betaalde en onbetaalde arbeid en de zorg voor kinderen. Dit gebeurde voor het eerst in 1970 en daarna min of meer tweejaarlijks. De laatste meting dateert uit 2008. Tevens is aan de respondenten gevraagd of ze buitenshuis werken en vanaf 1988 ook voor hoeveel uur per week. Door koppeling van de verschillende meetjaren van dit databestand 'Culturele Veranderingen in Nederland' (CV) is het mogelijk de opvattingen en feitelijke arbeidsparticipatie door de tijd te volgen.

Dit artikel richt zich op de jongvolwassen vrouwen en mannen van twintig tot 29 jaar. Volgens de cohorttheorie van Mannheim zijn jongeren de eersten die nieuwe opvattingen omarmen (Van den Broek, 2001; Myers & Booth, 2002). Als sprake is van een verschuiving in de publieke opinie, dan verwachten we die dus allereerst bij jongeren. Bovendien staan

deze twintigers op de drempel van de gezinsvormende fase, die van doorslaggevend belang is voor de verdere loopbaan van vrouwen en mannen. Tot nu toe is steeds gebleken dat de komst van kinderen het moment is, waarop de taakverdeling tussen mannen en vrouwen pas werkelijk scheef schiet. Voor de meerderheid van de vrouwen is de komst van hun eerste kind het moment om minder te gaan werken of zich helemaal terug te trekken van de arbeidsmarkt (Beckers, Hermans & Portegijs, 2009). Met alle gevolgen van dien voor hun loopbaanontwikkeling en salarisopbouw (Román, 2006). En omdat zij vaker thuis is, blijkt het ook vanzelfsprekend dat zij dan het overgrote deel van het huishouden en de zorg voor haar rekening neemt. Dit is vervolgens weer een reden om in deeltijd te blijven werken, ook als de kinderen groter worden (Portegijs, Cloïn, Keuzenkamp, Merens & Steenvoorden, 2008). Keuzes die gemaakt worden bij de komst van het eerste kind blijken dus verstreckende gevolgen te hebben voor de verdere levensloop.

In dit artikel opgenomen figuren zijn de arbeidsparticipatie, de arbeidsduur en de opvattingen van de jongvolwassen vrouwen en mannen (twintig tot 29 jaar) door de tijd heen weergegeven. Het gaat bij ieder meetjaar om zo'n 150 tot 200 vrouwen en evenzoveel mannen die mee hebben gedaan aan het onderzoek Culturele Veranderingen van het SCP. Meer informatie over dit databestand is te vinden op www.scp.nl. Om te bepalen of gesproken mag worden van ontwikkelingen is een lineaire regressietoets uitgevoerd voor de hele beschreven periode en bij een niet-lineaire ontwikkeling tevens voor de verschillende te onderscheiden tijdvakken.

Tijdsbesteding aan betaald en onbetaald werk

De arbeidsparticipatie van vrouwen is de afgelopen dertig jaar, sinds het begin van de tweede feministische golf sterk gestegen. Werkte in de jaren zeventig zeven op de tien vrouwen van vijftien tot 65 jaar *niet*, inmiddels is dat omgeklapt en heeft zeven op de tien vrouwen *wel* een betaalde baan. Bij de mannen schommelde de arbeidsparticipatie in diezelfde periode steeds rond de tachtig à negentig procent (Merens, 2008; Beckers, Hermans & Portegijs, 2009). Het verschil in arbeidsparticipatie tussen vrouwen en mannen is dus enorm afgenomen. Wel is er nog steeds een zeer groot verschil in de arbeidsduur. In 2007 werkten vrouwen gemiddeld 24,8 uur per week, ruim twaalf uur minder dan de gemiddelde werkende man, en ook in de vijftien jaar daarvoor was het verschil in arbeidsduur zo'n twaalf tot dertien uur per week (Cuijpers, Hermans & Portegijs, 2006; Beckers et al., 2009). Van een afname van het verschil in arbeidsduur is dus vooralsnog geen sprake. Van grote invloed op de arbeidsdeelname van vrouwen is de komst van kinderen. In ieder leeftijdscohort werken jonge vrouwen gemiddeld zo'n 32 uur per week, maar dit gemiddelde zakt tussen hun 25^e en 35^e levensjaar naar 24 uur per week, om vervolgens niet meer toe te nemen, ook niet als de kinderen groot zijn (Portegijs & Keuzenkamp, 2008). Dit is opmerkelijk, aangezien de afgelopen dertig jaar de opvattingen over werkende moeders enorm zijn verschoven en het aanbod aan kinderopvang sterk is toegenomen. Desondanks is de gemiddelde arbeidsduur van bijvoorbeeld moeders met een jong, nog niet schoolgaand kind sinds 1988 niet gestegen. De komst van kinderen heeft bij mannen juist een tegengesteld effect op hun arbeidsduur. Zij besteden in

de levensfase met kleine kinderen juist de meeste tijd aan betaalde arbeid (Cloin & Souren, 2009). Van een 'papadag' zien we weinig terug (Mol, 2008). Voor zover mannen in deeltijd werken, is dat vooral aan het begin of aan het einde van hun loopbaan en veel minder in de fase dat ze kleine kinderen hebben (Beckers et al., 2009). De levens van vrouwen en mannen zijn sinds het begin van de tweede feministische golf dus

meer op elkaar gaan lijken, omdat nu ook het merendeel van de vrouwen buiten de deur werkt. Maar wat de arbeidsduur betreft zijn de verschillen als vanouds.

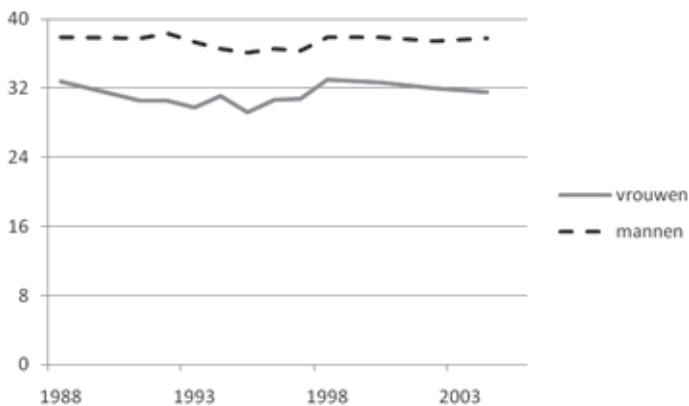
Datzelfde beeld zien we ook als we de jongeren door de tijd heen volgen. De arbeidsparticipatie van jonge vrouwen is sinds 1970 sterk toegenomen en vrouwen doen op dit punt inmiddels niet meer onder voor hun mannelijke leeftijdsgenoten.

Figuur 1. Arbeidsparticipatie van 20-29 jarigen, 1975-2008 (exclusief studenten)

Bron: SCP/CV 1975-2008

Figuur 2. Gemiddelde arbeidsduur van jonge vrouwen en mannen 1988-2006¹ (exclusief studenten), in uren per week

¹ 2008 ontbreekt, aangezien in dat jaar de studenten niet uit te sluiten zijn.

Bron: SCP/CV 1970-2006.

Maar ook bij deze groep jonge mensen zien we al verschillen tussen de vrouwen en mannen wat betreft hun gemiddelde arbeidsduur. En van een afname van deze verschillen blijkt vooralsnog geen sprake. De jonge mannen werken zowel in 1988 als in 2006 zo'n 38 uur per week, de jonge vrouwen steeds ongeveer een dag minder.

De verschillen in arbeidsduur onder jongere vrouwen en mannen is des te opmerkelijker als we in ogenschouw nemen dat de meesten (zestig procent) van deze jongvolwassenen nog geen kinderen hebben. Cruciale vraag is wat het stichten van een gezin voor gevolgen zal hebben voor de arbeidsparticipatie en arbeidsduur van de huidige twintig- tot 29-jarigen. Zullen deze vrouwen, zodra zij moeder worden, net als voorgaande cohorten, minder uren gaan werken, of zelfs helemaal stoppen? En zullen de jonge vaders, net als hun voorgangers, er dan juist nog een schepje bovenop doen? Of hebben we hier inderdaad, zoals de vrouwen in de inleiding aankondigden, te maken met een sterk geïndividualiseerde generatie die het anders gaat doen dan voorgaande generaties? Om hier zicht op te krijgen vergelijken we de opvattingen van de huidige twintig- tot 29-jarigen met die van de jongvolwassenen tien, twintig en dertig jaar terug.

Opvattingen van jonge vrouwen en mannen gevolgd

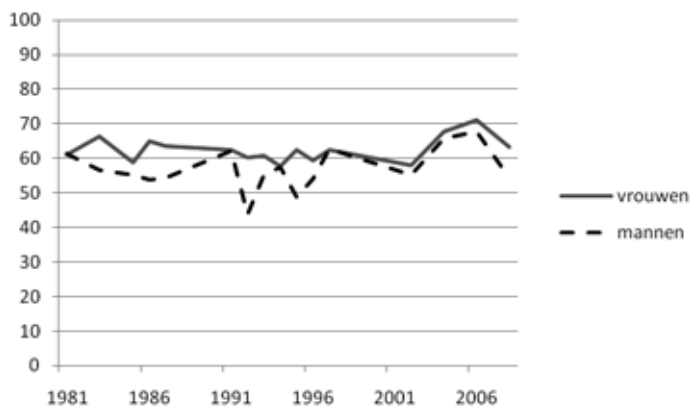
Een belangrijk doel van het emancipatiebeleid is de herverdeling van betaalde en onbetaalde arbeid (TK2000/2001). Dit streven blijkt, in algemene zin, in alle onderzochte jaren door het merendeel van de jonge vrouwen en mannen te worden onderschreven. In 1981 (eerdere cijfers zijn niet beschikbaar) waren zes op de tien jonge vrouwen en mannen het volkomen of gro-

tendeels eens met de stelling dat mannen en vrouwen het betaald werk *gelijk* zouden moeten verdelen. Tegelijk is duidelijk dat ze dit ideaal op dat moment bij lange na niet in de praktijk brachten. Van de twintigers van toen had net veertig procent een baan, bij mannen het dubbele (zie figuur 1). En de vrouwen die buitenshuis werkten, deden dit gemiddeld ruim een halve dag minder dan de mannen (zie figuur 2). In hun latere leven is dit verschil in arbeidsparticipatie afgenomen en het verschil in arbeidsduur toegenomen. Van de twintigers van toen, nu inmiddels een jaar of vijftig, heeft 65 procent van de vrouwen een baan, tegenover 88 procent van de mannen. Maar van deze werkende vrouwen heeft nog geen kwart een volledige baan, tegenover 88 procent van de mannen (Beckers et al., 2009, p. 82-90).

Tegengesteld aan de verwachtingen blijkt ruim een kwart eeuw na dit eerste meetmoment het belang dat jonge vrouwen en mannen aan een gelijke verdeling van betaalde arbeid toekennen, niet te zijn toegenomen. Ook van de huidige jonge vrouwen en mannen is ongeveer zestig procent het erover eens dat betaald werk gelijk zou moeten worden verdeeld. Wel kunnen we constateren dat deze jongvolwassenen dit ideaal meer in de praktijk brengen. Jonge vrouwen hebben nu even vaak een baan als jonge mannen, al is het verschil in arbeidsduur nog steeds aanwezig.

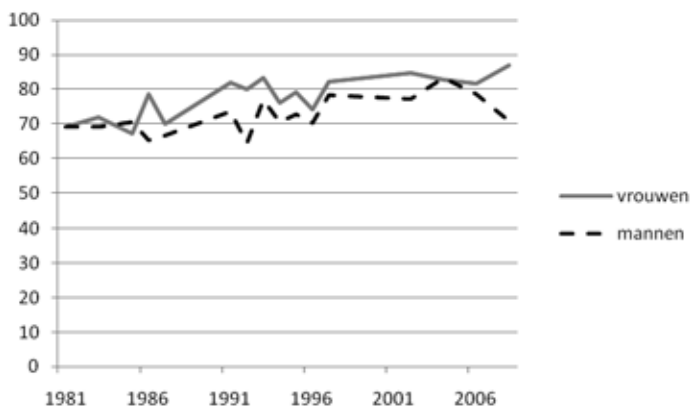
Eenzelfde stelling over een gelijke verdeling van huishoudelijk werk kon in 1981 op nog grotere instemming rekenen. Zeven van de tien jonge vrouwen en mannen hechtten daar waarde aan. En in de jaren erna is het aandeel jongvolwassenen dat vindt dat de taken thuis gelijk moeten worden verdeeld zelfs nog iets toegenomen. Althans bij de vrouwen. Bij de mannen zien we tot 2004 ook een geleidelijk groeiende

Figuur 3. Stelling: 'Mannen en vrouwen moeten betaald werk gelijk onder elkaar verdelen', vrouwen en mannen van 20-29 jaar, 1981-2008 (in procenten volkomen/grotendeels mee eens)

Bron: SCP/CV 1981-2008

Figuur 4. Stelling: 'Mannen en vrouwen moeten huishoudelijk werk gelijk onder elkaar verdelen', vrouwen en mannen van 20-29 jaar, 1981-2008 (in procenten volkomen/grotendeels mee eens)

Bron: SCP/CV 1981-2008

instemming, maar sindsdien is dit aandeel (significant) gedaald tot op het niveau van begin jaren tachtig. Cijfers over de daadwerkelijke verdeling van het huishoudelijk werk zijn niet per leeftijdsgroep beschikbaar, dus is niet duidelijk in hoeverre de jonge vrouwen en mannen de taken thuis eerlijker verdelen. In het algemeen blijkt er voor alle Nederlanders van 25 jaar en ouder tussen 1975 en 1995 wel sprake van een

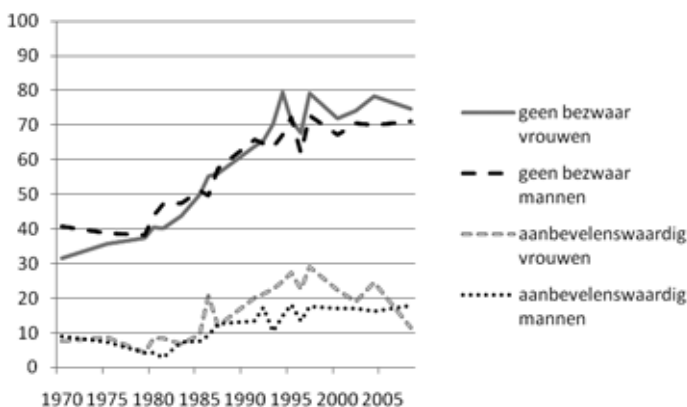
bescheiden herverdeling. Het aandeel van mannen in de onbetaalde zorgtaken (huishouden, zorg voor kinderen, mantelzorg en doe-het-zelfactiviteiten) is in die periode toegenomen van 27 tot 35 procent. In de tien daaropvolgende jaren bleek dit aandeel echter min of meer gestabiliseerd (in 2005: 35,7 procent). Alleen in gezinnen met een kind jonger dan vier jaar is het aandeel van de vader in de onbetaalde arbeid sinds

1995 nog wel verder toegenomen, maar die hadden dan ook nog wat in te halen (Cloïn & Souren, 2009). In deze levensfase blijken de taken thuis schever verdeeld dan daarvoor en daarna. Ondanks de gerealiseerde herverdeling van de taken in deze jonge gezinnen namen de vaders in 2005 nog steeds slechts een derde van de onbetaalde arbeid voor hun rekening (Cloïn & Souren, 2009, p. 117). Het ideaal van een gelijke verdeling van de onbetaalde arbeid blijkt dus bij lange na nog niet verwezenlijkt.

De iets grotere terughoudendheid wat betreft een gelijke verdeling van *betaalde* arbeid vergeleken met de herverdeling van huishoudelijk werk heeft mogelijk te maken met de visie op het belang van de vrouw in het gezin. In 1970 lag het buitenshuis werken van moeders nog zeer gevoelig, ook onder jongeren. Met name als er kleine kinderen waren die vanwege het werk van de moeder naar een crèche zouden moeten. In 1970 vond slechts een op de drie twintigers dit niet bezwaarlijk of

zelfs aanbevelenswaardig. In lijn met onze verwachtingen zijn vrouwen en mannen sindsdien ruimdenkender geworden. Met name tussen 1970 en begin jaren negentig zijn de opvattingen over werkende moeders met baby's of peuters sterk veranderd. De laatste vijftien jaar is van een verdere verschuiving in meer individualistische richting echter geen sprake meer. Ook in 2008 vindt een kleine dertig procent van de vrouwen en mannen van twintig tot 29 jaar het niet wenselijk als een moeder werkt en haar jonge kind dan naar een crèche brengt. Tevens vindt van degenen die geen bezwaar hebben tegen het werken van de moeder, slechts een minderheid dit ook aanbevelenswaardig. Bij de jonge vrouwen is dit aandeel bovendien de laatste tien jaar significant afgenomen. In 2008 vindt nog slechts twaalf procent van hen het een goede zaak als een moeder een betaalde baan heeft en haar jonge kind aan de zorgen van een crèche toevertrouwt. In 1995 was dat nog ruim een kwart. Bij de jonge mannen

Figuur 5. Hoe bezwaarlijk is het als een moeder met een jong kind buitenhuis werkt, als haar kind dan naar een crèche zou moeten, vrouwen en mannen van 20-29 jaar, 1970-2008

Toelichting: de bovenste lijnen in de figuur duiden op het aandeel vrouwen cq mannen dat geen bezwaar heeft tegen het werken van de moeder of dit aanbevelenswaardig vindt. De onderste gestippelde lijnen geven aan het aandeel (van alle vrouwen) dat dit aanbevelenswaardig vindt. Het gebied tussen de twee lijnen zijn dus de vrouwen cq mannen die geen bezwaar hebben tegen een werkende moeder met een kind in de crèche.

Bron: SCP/CV 1970-2008

is dit aandeel sowieso nooit boven de achttien procent uitgekomen.

Als de kinderen eenmaal naar school gaan, is het voor de meeste jongeren een andere zaak. In 1970 maakte slechts een kwart van de jonge vrouwen bezwaar tegen werkende moeders van schoolgaande kinderen. De jonge mannen waren toen nog wat terughoudender, veertig procent zag dit niet zitten. Deze bezwaren zijn inmiddels vrijwel volledig verdampt (niet in figuur). Vrijwel niemand vindt het anno 2008 nog een probleem als moeders met schoolgaande kinderen werken en ongeveer de helft van de jonge vrouwen en mannen vindt het aanbevelenswaardig.

Het merendeel van de jonge vrouwen en mannen is dus in principe voor een gelijke verdeling van betaalde en onbetaalde arbeid, maar zodra er kleine kinderen in het geding zijn, vindt men betaald werk voor de moeder toch ineens heel wat minder ideaal. Tenminste, als dat zou betekenen dat ze haar kind dan aan de zorgen van een kinderdagverblijf zou moeten toevertrouwen. Een belangrijk deel van het gering enthousiasme bij de vorige stelling moet waarschijnlijk worden toegeschreven aan het inschakelen van formele kinderopvang. Dat blijkt als we vragen naar de ideale arbeidsduur voor moeders met jonge kinderen. Een meerderheid van de jonge vrouwen en mannen ziet de vrouw in dat geval wel degelijk het liefste aan het werk (met de kanttekening, blijkbaar, dat ze dan wel voor haar kind een andere oplossing moet vinden dan een crèche). In 1988 is voor het eerst gevraagd wat de respondenten een ideale arbeidsduur vinden voor vrouwen in verschillende levensfasen. Zij konden daarbij kiezen tussen de volgende opties: een volledige baan, een deeltijdbaan of helemaal geen baan. In 2002 en in 2008 is deze vraag herhaald. In figuur 5 zien we

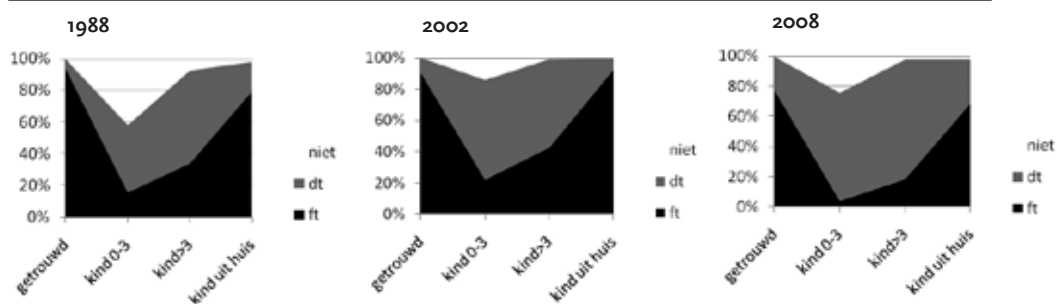
in hoeverre de opvattingen daarover sinds 1988 zijn verschoven. Het gaat hier wederom om de visie van twintig- tot 29-jarigen. Vrouwen en mannen blijken het op dit vlak opmerkelijk eens. Daarom en voor de leesbaarheid, is geen onderscheid gemaakt naar sekse.

Duidelijk wordt dat in 1988 er al nauwelijks jonge vrouwen of mannen meer te vinden zijn die de vrouw het liefst als fulltimehuisvrouw zouden willen zien. Alleen als zij nog jonge kinderen heeft die nog niet naar school gaan, vindt vier op de tien dat zij dan beter tijdelijk kan stoppen met werken. Wel gaat de voorkeur, zolang zij nog thuiswonende kinderen heeft, duidelijk uit naar een deeltijdbaan. Veertien jaar later, in 2002, is de voorkeur voor fulltimehuisvrouwen verder geslonken, zelfs als de vrouw een kind van nul tot drie jaar thuis heeft. Ook nu vinden de meesten een deeltijdbaan voor moeders beter, maar ook is het aandeel licht toegenomen dat een volledige baan voor moeders prima vindt. De ruimte die men ziet voor betaalde arbeid door vrouwen met of zonder kinderen is dus tussen 1988 en 2002 toegenomen.

Zes jaar later blijkt deze ruimte echter weer afgenomen. Jongvolwassenen zijn in 2008 minder vaak geporteerd voor een volledige baan voor vrouwen dan in 2002 en zelfs minder dan in 1988. Dat geldt zeker als vrouwen kinderen hebben, maar zelfs als dat (nog) niet het geval is, of als de kinderen het huis uit zijn. De deeltijdbaan blijkt in toenemende mate favoriet. Ook is het aandeel jongeren weer toegenomen dat vindt dat een moeder met een jong kind beter helemaal niet zou moeten werken. Een kwart van de vrouwen en mannen van twintig tot 29 jaar vindt dat de moeder dan niet zou moeten werken, terwijl dit aandeel zes jaar eerder nog veertien procent bedroeg. We kunnen dus concluderen dat de

Figuur 6. Ideale arbeidsduur voor vrouwen in verschillende levensfasen¹, vrouwen en mannen van 20-29 jaar (1988, 2002, 2008).

¹ Bij de eerste optie, 'getrouwd', wordt bedoeld op de vrouwen en mannen die getrouwd zijn, maar (nog) geen kind hebben.

Bron: SCP/CV 1988, 2002, 2008

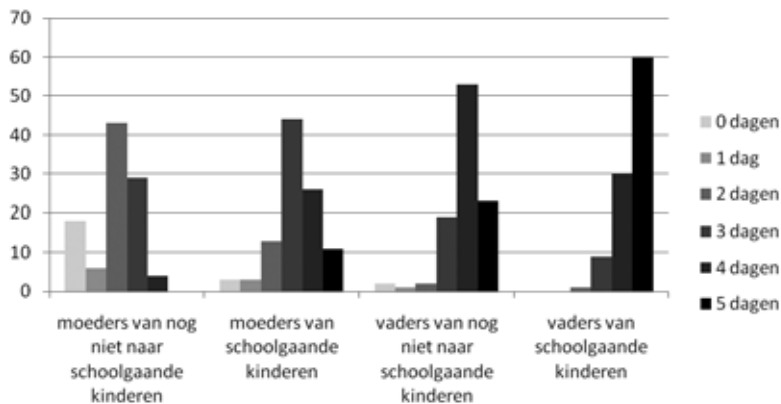
ruimte die jonge vrouwen en mannen zien voor betaalde arbeid voor vrouwen tussen 1988 en 2002 is toegenomen, maar in de zes jaar daarna weer is afgenomen.

Het is veelzeggend dat in dit Culturele Veranderingenonderzoek niet is gevraagd naar de ideale arbeidstijd van mannen. Het onderscheid dat daarmee, zelfs in 2008 nog, gemaakt wordt tussen vrouwen en mannen sluit niet aan bij de principes van individualisering. We weten dus niet wat de jonge vrouwen en mannen in 1988, 2002 en 2008 een geschikte arbeidsduur vinden voor mannen. In een andere onderzoek is sinds 2000 wel gevraagd naar het ideale aantal werkdagen per week van vaders en moeders (voor meer informatie over dit Emancipatie Opinie-onderzoek EMOP zie www.scp.nl). Ook hier blijken jonge mannen en vrouwen eensgezind te vinden dat moeders van baby's/peuters bij voorkeur niet voltijds zouden moeten werken en een op de vijf zou haar liever helemaal thuis zien bij haar kind. En de vaders van deze jonge kinderen zouden, zo vindt driekwart, beter ook geen vijf dagen in de week kunnen werken. Maar niemand vindt dat de vader voltijds bij de kinderen zou moeten zijn en

vrijwel niemand dat de vader slechts een of een paar dagen zou moeten werken. Al met al komen de jonge vrouwen en mannen in 2008 op een optimale arbeidsduur van twee dagen voor moeders van jonge kinderen en vier dagen voor de vaders. Als alle kinderen eenmaal naar school gaan, worden de verschillen minder groot, maar zijn toch nog aanwezig: 3,2 dagen werk voor de moeder tegenover 4,5 dag voor de vader.

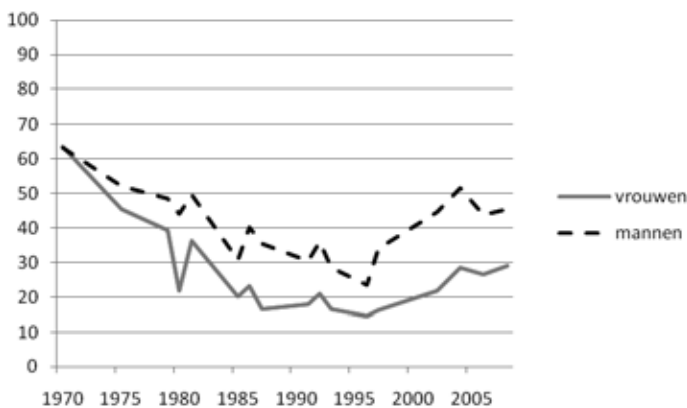
Ook in 2008 wordt er dus door jonge vrouwen en mannen een groter belang gehecht aan de aanwezigheid van de moeder bij het kind dan van de vader. Uit de laatste stelling die we hier zullen bespreken, blijkt dat dit onderscheid onder andere te maken heeft met het idee dat vrouwen beter toegevoegd zijn om kleine kinderen op te voeden dan mannen (figuur 7). In 1970 geloofde de overgrote meerderheid van de jonge vrouwen en mannen heilig in deze vermeende grotere geschiktheid van vrouwen. Deze opvatting heeft sindsdien veel terrein verloren, bij jonge vrouwen nog meer dan bij jonge mannen. In 1996 dacht nog slechts veertien procent van de jonge vrouwen en 23 procent van de jonge mannen dat jonge kinderen beter af waren onder de hoede

Figuur 7. Ideale arbeidsduur van vader en moeder, naar leeftijd kind (vrouwen en mannen 20-29 jaar), 2008

Bron: SCP/EMOP2008

Figuur 8. Stelling 'Een vrouw is geschikter om kleine kinderen op te voeden dan een man', vrouwen en mannen van 20-29 jaar, 1970-2008

Bron: SCP/CV 1970-2008

van vrouwen. Deze afname van het geloof in seksespecifieke kwaliteiten is in lijn met de individualiseringsgedachte. Na 1996 zien we echter weer een significante toename van het aandeel jongeren dat het eens is met de stelling, vooral bij mannen. In 2008 denkt een op de drie twintig- tot 29-jarige vrouwen dat de vrouw beter in staat is om voor kinderen te zorgen dan de man en van de jonge mannen is zelfs bijna de helft

hiervan overtuigd. Hun opvattingen op dit punt verschillen daarmee niet van die van jongeren begin jaren tachtig, zo'n dertig jaar geleden.

Slotbeschouwing

In dit artikel hebben we onderzocht in hoeverre er sprake is van een lineaire ontwikkeling in de richting van een steeds meer

geïndividualiseerde levenswijze en opvattingen. We concentreerden ons daarbij op de jongvolwassenen door de tijd heen, de vrouwen en mannen van twintig tot 29 jaar. Op een aantal punten hebben we inderdaad een dergelijke ontwikkeling kunnen waarnemen. Zo zijn de verschillen in arbeidsparticipatie tussen jonge vrouwen en mannen de afgelopen veertig jaar steeds kleiner geworden. Inmiddels hebben de jonge vrouwen even vaak betaald werk als de jonge mannen, al werken jonge vrouwen minder uren dan hun mannelijke leeftijdsgenoten. Onder vrouwen groeide de aanhang voor een gelijke verdeling van huishoudelijk werk. In gezinnen met jonge kinderen (nul tot drie jaar) is het aandeel van de man in de onbetaalde arbeid sinds 1975 inderdaad toegenomen. Eenzelfde herverdeling van de onbetaalde arbeid zagen we tot 1995 ook bij gezinnen met oudere kinderen en bij vrouwen en mannen zonder kinderen. Na 1995 is het aandeel van de mannen echter niet verder toegenomen en van een gelijke verdeling is nog lang geen sprake, overigens ook niet bij de gezinnen met jonge kinderen. Eenzelfde patroon zagen we bij de opvattingen over werkende moeders met een kind in de crèche. Tot halverwege de jaren negentig nam het aandeel jonge vrouwen en mannen dat daar bezwaar tegen had gestaag af, maar dat is sindsdien gestabiliseerd. Een dergelijke stagnatie hoeft nog niet te betekenen dat het individualiseringsproces op dit punt tot stilstand zou zijn gekomen. Het zou immers kunnen gaan om een tijdelijk dal of wellicht is op deze punten in de jaren negentig al een natuurlijk maximum bereikt. Dat valt echter niet vol te houden zodra opvattingen weer verschuiven in meer 'traditionele' richting. En daarvan hebben we de meeste voorbeelden gezien. Zo waren jonge mannen tot een paar jaar geleden steeds vaker geporteerd

voor een gelijke verdeling van huishoudelijk werk, maar de steun daarvoor is inmiddels weer teruggedrakt naar het niveau van de jaren tachtig. Het aandeel vrouwen dat betaalde arbeid voor moeders van jonge kinderen aanbevelenswaardig vindt, nam tot 1995 toe, maar is sindsdien weer gezakt en vergelijkbaar met de situatie eind jaren tachtig. De ruimte die jonge vrouwen en mannen zien voor betaald werk van vrouwen in verschillende leefsituaties is tussen 1988 en 2002 groter geworden, maar daarna weer gekrompen. In 2008 vinden minder vrouwen en mannen een voltijdsbaan voor vrouwen ideaal dan in 1988. Het idee ten slotte dat vrouwen meer geschikt zijn voor de opvoeding van kleine kinderen kan zich sinds 1996 weer in een grotere populariteit verheugen. In 2008 denkt een op de drie jonge vrouwen en maar liefst bijna de helft van de jonge mannen dat de vrouw beter voor die taak is toegerust en dat is evenveel als begin jaren tachtig.

Al met al kunnen we concluderen dat de ontwikkeling tot halverwege de jaren negentig passen in het beeld van de toememende individualisering. Sindsdien stopt dat proces echter en lijkt er zelfs sprake van een heropleving van traditionelere opvattingen. Van een feitelijk gelijke verdeling van betaald en onbetaald werk is nog lang geen sprake, zeker niet na de komst van kinderen. En gezien de heropleving van seksestereotype opvattingen is het niet waarschijnlijk dat de jonge vrouwen en mannen van nu het op dat moment heel anders zullen doen dan de jongeren uit de jaren negentig of tachtig. De jonge vrouwen van nu, waarmee we dit artikel begonnen, lijken, kortom, meer op de jonge vrouwen uit de jaren negentig en tachtig dan ze zelf denken. Het hardnekkige verschil in arbeidsduur, dat in al die jaren ook al bij de jonge vrouwen en mannen niet is afgeno-

men en de weer wat traditioneler geworden opvattingen over de rol van de vrouw in het gezin, geven weinig aanleiding te veronderstellen dat de jonge vrouwen en mannen van nu het drastisch anders gaan doen dan hun voorgangers.

Literatuur

- Beckers, I., B. Hermans & W. Portegijs (2009). Betaalde arbeid. In Merens A. & Hermans B., *Emancipatiemonitor 2008*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Brinkgreve, C. (2004). Van huis uit: individualisering en opvoeding. In P. Schnabel (red), *Individualisering en sociale integratie*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Brinkgreve, C. & A. Soleman (2006, 26 augustus). Je borsten zijn je wapens. *De Volkskrant* (Opiniestuk).
- Broek, A. van den (2001). De verraderlijke charme van het begrip generatie. *Tijdschrift voor Sociologie*, 22, 329-360.
- Cloïn, M., & M. Souren (2009). Onbetaalde arbeid en de combinatie van arbeid en zorg. In Merens A. & Hermans B., *Emancipatiemonitor 2008* (p. 115-158). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Cuijpers, M., Hermans B. & Portegijs W. (2006). Betaalde arbeid. In Portegijs W., Hermans B. & Lalta V., *Emancipatiemonitor 2006*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Duyvendak, J.W. (2004). De individualisering van de samenleving en de toekomst van de sociologie. *Sociologische Gids*, 51, 495-506.
- Merens, A. (2008). Vijftig jaar deeltijdwerk in Nederland: ontstaan en ontwikkeling van deeltijdbanen. In Portegijs W., Cloïn M., Keuzenkamp S., Merens A. & Steenvoorden, E. *Verdeelde tijd; waarom vrouwen in deeltijd werken*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Mol, M. (2008). Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders. In *Sociaaleconomische trends*, 2008-1, 11-16.
- Myers, S. M., & Booth, A. (2002). Forerunners of change in nontraditional gender ideology. *Social Psychology Quarterly*, 65, 18-37.
- Portegijs, W. & Keuzenkamp S. (2008). *Nederland deeltijdland. Vrouwen en deeltijdwerk*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Portegijs, W., Cloïn M., Keuzenkamp S., Merens A. & Steenvoorden S. (2008). *Verdeelde tijd: waarom vrouwen in deeltijd werken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel planbureau.
- Praag, C. van (2004). Gezochte en ongezochte gezamenlijkheid: gezin, woongroep, carpool. In Schnabel P. (red), *Individualisering en sociale integratie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Román, A. (2006). *Deviating from the standard: effects on labor continuity and career patterns* (dissertatie). Amsterdam: Dutch University Press.
- Schnabel, P. (2004). Individualisering in wisselend perspectief. In: Schnabel P. (red) *Individualisering en sociale integratie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- TK (1984/1985). *Beleidsplan Emancipatie*. Den Haag: Tweede Kamer, vergaderjaar 1984/1985, 19052, nr 1.
- TK(2000/2001). *Meerjarenbeleidsplan emancipatie. Het emancipatiebeleid voor de korte en de middellange termijn*. Den Haag: Tweede Kamer, vergaderjaar 2000/2001, 27061, nr 3.